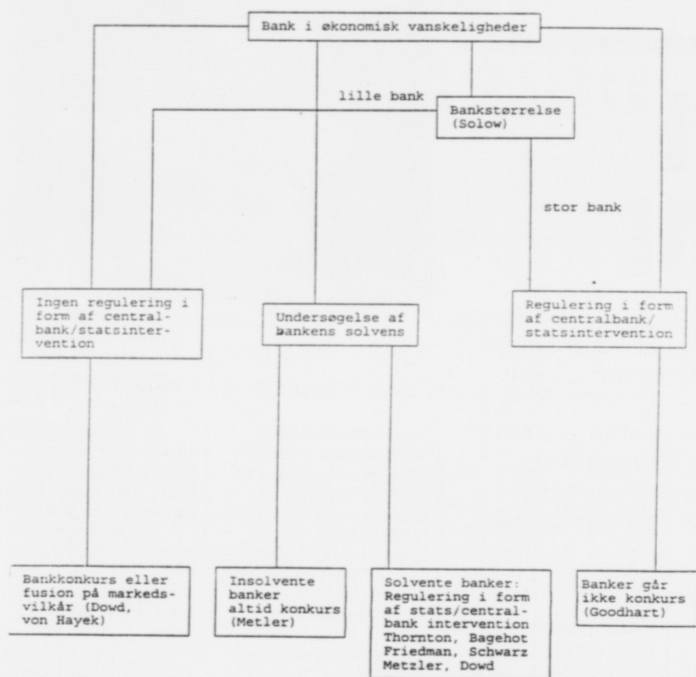

Figur 1. Økonomisk teori og lender of last resort problematikken

Betrages anvendelsen af økonomisk teori i praksis i forbindelse med konkrete bankkriser i 80'erne og 90'erne, har Europa i overvejende grad fulgt Goodharts tanker (Norge, Sverige, Finland, UK, Frankrig). Tyskland kan måske siges i højere grad at have fulgt den klassiske linie, mens der kan argumenteres for, at Danmark i hvert fald Nationalbanken, overvejende har fulgt Solows teori.

Det kan konkluderes, at der ikke inden for økonomisk teori gives et entydigt svar på, om en bank i økonomiske vanskeligheder bør gå konkurs, eller om staten/centralbanken skal intervenere og sikre bankens fortsatte eksistens.

Inden for økonomisk teori er der derimod fuldstændig enighed om, at det foretagne valg forpligter økonomisk politik og eventuelt efterfølgende reguleringer i form af et absolut krav om troværdighed i økonomisk politik sammenhæng. Jo mere en løsning adskiller sig fra en markedsbaseret, des større krav om autoritet i den regulerende agents (centralbanken, staten/andre myndigheder) instumentanvendelse og reguleringssæd. Det indebærer, at de regulerende agenter skal give tydelige og entydige signaler, og at reguleringen ikke må være en ad hoc regulering, men skal baseres på helhedsvurderinger.

3. Kan den økonomiske teori anvendes på den færøske bankkrise?

Når "lender of last resort"-problematikken diskuteres i relation til Færøerne, er der to forhold, der tilsammen gør, at situationen er unik i teoretisk forstand. Hertil kommer, at situationen heller ikke tidligere er set i praksis.

Det ene forhold drejer sig om den færøske økonomi struktur. Den færøske økonomi er helt beroende af fiskeriet og med en lille samfundsmæssig overbygning med, hvad den kan danne basis for af erhvervsaktiviteter. Det betyder, at der indkomstmæssigt, byttemiddels- og for-

muemæssigt bliver en meget snæver markedssammenhæng mellem fiskeriets økonomiske forhold og pengenes værdi. Realekonomisk er forholdene at sammenligne med Islands økonomi, før denne blev diversificeret med aluminiumsproduktionen. I sådan en situation som den nuværende, hvor fiskeriet nærmest er halveret, ville det være normalt at devaluere, men her spiller så det andet afgørende forhold ind, fællesskabet med Danmark. I denne forbindelse betyder rigsfællesskabet, at der er en valutaunion mellem Danmark og Færøerne, som umuliggør en valutarisk tilpasning, og som samtidig, på grund af den danske kronens styrkede stilling i forhold til valutaerne hos Færøernes konkurrenter på verdensmarkedet, betyder en øget konkurrencelempe.

Færøerne er ikke alene om at være i denne strukturelle situation. Det gælder også nogle af provinserne i Canada Leks. Her er det mest oplagt at sammenligne med Newfoundland, som på mange måder strukturelt ligner Færøerne. Fiskeriet er også her reduceret voldsomt, ca. 70.000, dvs. 10-15 procent af befolkningen, har forladt provinsen, men bankkriser er ikke så udbredte, da det drejer sig om banker, som dækker hele Canada, således at tabene kan foredeles.

Hvad det været en region i Danmark med en regional bank, der var blevet ramt af en kraftig økonomisk forringelse, er det nu kendt fra udviklingen i 1990'erne, at så ville staten have grebet ind og sikret, at banken ikke var gået ned. Det ses tydeligt i relation til Bornholmerbanken og Himmerlandsbanken med det meget diskuteret skattefradrag og i relation til den specielle løsning (6. Juli Bank-løsningen), der er anvendt i relation til Varde Bank. "Lender"-funktionen er blevet erstattet af en betaling via skattestyremet, hvor tabet fordeles på alle landets skatteydere. Det er også vigtigt at lægge mærke til, at fiskeriet også i relation til disse banker spiller en væsentlig rolle, og samtidig er det værd at

bemærke sig, at nedgangen i det danske fiskeris indtjening ikke er nær så omfattende som nedgangen i det færøske fiskeris indtjening. Havde Færøerne med andre ord været et dansk amt, som det så ofte populært er blevet udtrykt efter 1953 Grundloven, ville staten være indtrådt som "lender of last resort", og det ville ikke være regionens beboere, der ville skyldes staten penge, men tabet ville være blevet fordelt på alle landets indbyggere.

Her er det afgørende at forstå, at en stor del af problematikken skyldes, at hjemmestyrelsen fra 1948 er mudret og i høj grad trænger til revision.

Frederik Harhoff er i en artikel "Rigsfællesskabet vision eller virkelighed?" lidt inde på problemstillingen. Spørgsmålet drejer sig om, hvem der har ret til selvbestemmelse, og hvad denne ret går ud på, når den ikke er udømt i en suveræn stat. Oprindeligt folk har ret til selvbestemmelse, men folk afgør selv, om de opfatter sig som oprindeligt folk, og færingerne har ikke i tiden efter 1970, hvor spørgsmålet om oprindeligt folk har været drøftet i centrale fora, givet udtryk for at være et oprindeligt folk, sådan som f.eks. grønlænderne har gjort. Færingerne har i spørgsmålet om oprindeligt folk haft en profil tæt på ålændingenes.

Hertil kommer så den generelle manglende enighed i verden som sådan om selvbestemmelsens materielle indhold, bortset fra ret til eget sprog og kultur, dvs. almindelige minoritets- og menneskerettigheder.

Danske juridiske eksperter er stærkt uenige om hjemmestyreordningens forfatningsmæssige stilling. Den traditionelle og mest udbredte juridiske opfattelse er, at hjemmestyret, når alt kommer til alt, er en delegation af beføjelser til Hjemmestyret fra rigsmyndighederne. Det indebærer, at delegationen endeligt vil kunne tilbagekaldes af den danske stat. Harhoff refererer denne opfattelse på følgende vis: "For denne konstruktion taler, at Grundloven kun etablerer én lovgivende, én ud-

øvende og én dømmende myndighed for hele Riget. Det er værd at bemærke sig, at Grundloven ikke blev ændret, dengang Rigsdagen etablerede hjemmestyre på Færøerne. Grundloven opererer således med en "rigsmyndighed", der hviler på et myndighedsmonopol – en énstrøget forfatningsstruktur – og ordet "hjemmestyre" forekommer ikke i Grundloven." Efter denne opfattelse, der som nævnt deles af de fleste danske juridiske eksperter på det forfatningsmæssige område, skulle centralbanken/staten således ubetinget have gået ind som "lender of last resort".

Midlertid har nyere teori, her især Harhoff selv, forkastet delegationsopfattelsen og argumenteret for, at "Hjemmestyre på Færøerne og i Grønland i stedet må fortolkes som ordninger, der i realiteten sprænger rigsenheden og omdanner Riget til et "rigsfællesskab" bestående af tre selvstændige områder med hver deres sagligt og geografisk afgrænsede beføjelser. Grundlovens enstrøgede myndighedsmonopol er dermed brudt, hvilket i praksis indebærer, at regeringens bekendtgørelser og Folketingets love simpelthen ikke gælder i Grønland og på Færøerne inden for de særområder, hvor Hjemmestyret selv har overtaget kompetencen. De to hjemmestyrelse rangerer i overensstemmelse hermed på et niveau, der ligger mellem almindelige folketingslove og Grundloven."

En nærmere granskning af hjemmestyrelsen for Færøerne gør det klart, at det overordnede pengepolitiske område, herunder valutaspørgsmålet, hverken er nævnt som særliggende i afsnit A, således at umiddelbart kan overgå til hjemmestyreområdet eller som særliggende i afsnit B, således at det ved forhandling kan overgå til hjemmestyret. Det overordnede pengepolitiske område og valutaspørgsmålet ligger derfor alene hos den danske stat. Dette indebærer, at det også ud fra den ny teori om rigsfællesskabet er ubestrideligt, at den danske stat har funktionen som "lender of last resort".

Hvordan kan det da være, at regeringen og den danske stat og Nationalbanken ikke har vist sig villig til at påtage dette ansvar fuldt ud, omend maj 1993 aftal mellem staten og det færøske Landstyre indebærer en afgørende ændring og et engagement i den retning i relation til Færøerne?

Der er ingen tvivl om, at den mudrede hjemmestyrelse har stor betydning her. Også den danske forvaltnings tilbageholdelse med at søge præcisering af hjemmestyrelsen har i praksis skabt et grænselandskab i forfatningsmæssig forstand. Siden forhenværende statsminister Jens Otto Kragh ved regeringsdannelsen i 1972 sagde, at "nordatlantiske mandater tæller også med," har det også udviklet sig til politisk praksis, at de nordatlantiske mandater også stemmer i alle danske anliggender og på områder, hvor der er hjemmestyre, og at de indregnes i regeringsflertallet etc. En praksis, der er opfattet som politisk operationel, men som vel formelt peger i retning af delegationsmodellen, selv om hjemmestyre ikke opfattes på den måde på Færøerne og i Grønland.

Andre forklaringer er selvfølgelig, at beskæftigelse i princippet er et hjemmestyreanliggende, og at ikke mindst overophædningen af den færøske økonomi med de store offentlige investeringer har spillet en betydelig rolle for de danske politikeres udspil.

Med hensyn til overophædning-

gen og gældsstiftelsen til finansieringen af denne påhviler der de færøske politikere et stort og tungt ansvar.

Hertil kommer det selvfølgelig faktum, at ingen instanser normalt stiller sig frivilligt og hurtigt i position til at dække milliardtab.

Den færøske hjemmestyreordning blev til i perioden efter 2. Verdenskrig, hvor spørgsmålet drejede sig om etablering af nye nationalstater og udbredelse af nationalstatens standarder til nationalstatens randområder. Det var assimilationsmodellen, der var gældende. Denne model har haft og har stadig grundlæggende betydning for den færøske partidannelse og for de færøske politiske partiers selvforståelse og programmer. Partierne er enten for eller imod assimilation, udover at de afspejler den sædvanlige høj-revenstredimension. Det er min opfattelse, at faktum er, at assimilationsmodellen er blevet forladt i verden, ikke har afspejlet sig i de færøske politiske partier, hvilket i praksis har haft stor betydning for de offentlige investerings størrelse og omfang i 1980'erne.

På det underordnede pengepolitiske område gælder, at færøske banker er aktieselskaber og undergivet færøsk lovgivning. På Færøerne er den lov-

givning, der sidestiller banker og sparekasser først lige gennemført, selv om den blev gennemført år tilbage i Danmark. I forbindelse med den færøske bankkrise har det den konsekvens, at risikovilligheden i banker og sparekasser har været forskellig, og at den lavere risiko i sparekasserne har forskånet disse for bankkriserne indtil nu.

Det kan konkluderes, at – hjemmestyrelsen skilket i forfatningsmæssig og forvaltningsmæssig forstand har overordentlig stor betydning i og for Færøernes aktuelle situation. – hvad enten hjemmestyrelsen opfattes som en delegationsmodel eller som et rigsfællesskab, ligger "lender of last resort" funktionen hos den danske stat. – staten har forvaltet hjemmestyret sin "lender of last resort" funktion meget forholdsvis i danske regioner og på Færøerne. – Samtidig er det vigtigt at gøre sig klart, at krisen i Færøerne er betinget af forholdene i Færøerne og af relationen mellem Danmark og Færøerne, men at der også er en økonomisk forhold i krisen, som gør sig gældende i de fleste fiskerilængende samfund i disse år.

Arbeiði í Íslandi

Nøkur konufólk, von við flaka- og annað fiskavirkisarbæði, sókstast til fiskavirki í Íslandi

Arbeitt verður í minsta lagi 40 tímar um vikuna. Roknast kann við yvirtíðararbeiði.

Fritt innivist og fría ferð fram og aftur um arbeið verður úttan slít í 6 mánaða.

Áhugaðar bíðast eta seg í samtali við:

Ólafur Guðmundsson / Tlf. 123456
Stoffalag 17 - Box 1299 - 110 Tórshavn - Fax 10356